

PŘEDMĚT FILOSOFIE A METODOLOGIE VĚDY

Přednášející: Prof. PhDr. František Ochрана, DrSc. (ochrana@vse.cz)

Rozsah přednášek: 24 hod.

Stručná anotace předmětu

Obsahem předmětu jsou následující okruhy problémů:

1. Vymezení předmětu výzkumu, výzkumné cíle, metody a metodologie řešení vědeckých problémů při zpracování disertace. Vztah mezi metodologií, metodami vědecké práce a metodikou.
2. Věda, filozofie, metodologie. Normativní a nenormativní metodologie.
3. Pozitivistická a postpozitivistická metodologie. Problém verifikace. Kritický racionalismus. Falsifikace. Problém paradigmatu ve vědě. Metodologie vědeckých výzkumných programů. Metodologický anarchismus. Strukturalistická metodologie. Konstruktivismus. Operacionalismus. Karteziánská a nekarteziánská epistemologie. Fenomenologie. Hermeneutika. Dialekticko-materialistická metodologie. Postmodernismus. Možnosti použití jednotlivých druhů metodologií v ekonomickém zkoumání.
4. Obecné a specifické metody vědeckého zkoumání.

Podrobná osnova kursu „Filosofie a metodologie vědy“

Blok číslo 1: Úvod do metodologie vědecké práce a význam metodologie pro zkoumání v oblasti ekonomických věd

Rozsah: 6 hodin

- vymezení pojmu „metodologie vědy“
- vztah mezi metodologií, metodou a metodikou vědecké práce
- roviny metodologie vědy, problém metodologie při zkoumání ekonomických jevů
- volba metodologie při psaní doktorské disertace v oblasti ekonomických věd
- metodologie, metoda a metodika psaní doktorské disertace
- problém vědy a vědeckého jazyka, komunikace ve vědě, resp. v oblasti ekonomických věd, definování pojmů
- problém „porozumění“ ve vědecké rozpravě
- axiologická metodologie a její průřez do normativního zkoumání prostřednictvím ekonomických věd (aplikace)
- pozitivní metodologie jako teoretické východisko pozitivní ekonomické teorie (aplikace)
- pojetí vědy v dějinném vývoji (pojem „epocha vědy“, epocha starověké vědy a její atributy, epocha středověké vědy, epocha novověké vědy, epocha postnovověké vědy)

Blok číslo 2: Základní koncepce metodologie vědy a možnosti jejich využití pro zkoumání v oblasti ekonomických věd

Rozsah: 18 hodin

- pojem „typ metodologie“
- metodologické nástroje pozitivistické a postpozitivistické analýzy využitelné v ekonomickém zkoumání:

Analýza relevantních metodologií významných pro vědecké zkoumání sociální reality:

- a) Pozitivistická a neopozitivistická metodologie a její význam pro oblast ekonomického zkoumání

- Comtovo pojetí problému teologie, metafyziky a pozitivní filozofie a jeho význam pro zkoumání ekonomických jevů, ekonomický jev jako „fakt“, problém metody deskripce a verifikace v ekonomických vědách

- empiriokriticismus (R. Avenarius, E. Mach): čistá zkušenost, neutrální elementy jako základ světa a jako zkoumání čisté zkušenosti

- novopozitivistické pojetí filozofie metodologie vědy (Vídeňský kruh, logický pozitivismus, logický empirismus, logický atomismus, význam novopozitivismu pro oblast ekonomického zkoumání, problém verifikace ve vědeckém zkoumání, přímá a nepřímá verifikace v oblasti ekonomických věd, kontext objevu a kontext zdůvodnění v ekonomických vědách, indukcionistický model vědeckého poznání a jeho aplikace do podmínek ekonomického zkoumání, problém verifikace a demarkace metafyzických výroků a vědeckých výroků, význam problému demarkace pro oblast normativních a nenormativních ekonomických teorií

b) Pojetí vědy a metodologie v díle A.N. Whiteheada (věda a moderní svět, svět a poznávání, filozofická tradice a věda, věda z pohledu netradiční epistemologie, podmínky společenského pokroku)

c) Nekartezianský racionalismus (G. Bachelard) (aplikovaný racionalismus, epistemologická revoluce, relativnost výpovědí ve vědeckém poznání, výstavba dynamických modelů zobrazujících sociální skutečnost)

d) Konstruktivismus v sociálním poznání (Ullmovo pojetí vědeckého obrazu jako konstrukce bez metafyzické existence a jeho význam pro sociální zkoumání, role modelu a subjektu při modelování sociálních jevů)

e) Metodologie vědy Y. Prigogina (řád z chaosu, kritika absolutního determinismu, stability, řádu, stejnosti, rovnováha jako výjimka stability systému, fluktuace, nevratnost procesů, význam Prigoginovy teorie pro zkoumání ekonomických jevů)

f) Strukturalismus (totalita, struktura, epistémé, diskurs, vědecká výpověď v diskursu, archív, archeologie vědění, význam strukturalistické metodologie pro analýzu sociálních souvislostí a jejich interpretaci v dějinném kontextu)

g) Historicko-logická metodologie (poznání jako sociálně podmíněný subjekto-objektový vztah, historická determinace sociálních jevů, společenský kontext vědeckého poznání, pojem „zákonů v sociálních vědách“)

h) Fenomenologická metodologie (evidence, vědosloví, zření podstaty, fenomenologická redukce, význam fenomenologické metodologie pro konstrukci protinormativně a antipsychologicky vytvářených teorií)

i) Epistemologie „tichého vědění“ M. Polanyiho (osobní vědění, nevyslovené znalosti, nové pojetí normativismu a jeho význam pro vytváření normativních sociálních teorií)

j) Pragmatismus (víra, pravda, zkušenost, význam pragmatické metodologie pro sociální zkoumání a pro zkoumání racionality chování sociálních subjektů)

k) Model vědy, pojetí metodologie a metody u K. R. Poppera (logika falsifikacionismu a její význam pro zkoumání sociálních věd, kritérium demarkace,

povaha vědeckého poznání, racionalita rol hypotézy ve vědeckém poznání, racionální rekonstrukce vědy a revize vědeckých teorií, hypotetický dedukcionismus a jeho význam pro oblast sociálního zkoumání, pojetí cyklů vědeckého poznání, racionalismus v oblasti sociálních věd a problém neoracionalistické interpretace sociálních jevů, konstituování sociálních teorií podle principu falsifikace, problém potvrditelnosti („koroborace“) v sociálních vědách, princip falsifikace a logická pravděpodobnost teorie, komparace metodologie logického empirismu a metodologie K.R. Poppera

l) Kuhnova teorie vědeckých revolucí (vědecké společenství, normální věda, paradigma, anomálie ve vědeckém zkoumání, vědecká revoluce, kumulativní poznání, diskontinuita ve vědeckém poznání, pojetí paradigmatu v sociálních vědách)

m) Lakatosova metodologie výzkumných programů (tvrdé jádro a jeho pojetí v sociálních vědách, progresivní a regresivní teorie, pozitivní heuristika, negativní heuristika, vědecká revoluce a její aplikace na oblast sociálních věd)

n) Epistemologický anarchismus P.K. Feyerabenda a jeho projevy v sociálních teoriích (pluralistická metodologie v oblasti sociálního zkoumání, kontextová teorie významu, problém nesouměřitelnosti teorií, kritika monoteorismu v oblasti vědeckého poznání, problém relevance modelů sociální skutečnosti, metoda vědy a problém metody sociálních věd, vědecké poznání jako proliferace, idea proliferace ve vztahu k sociálnímu zkoumání, teorie a struktura poznání)

o) Postmodernismus (J-F. Lyotard): (vědění v informatizovaných společnostech, problém legitimizace, povaha společenské vazby, narativní vědění a vědecké myšlení, bádání a jeho legitimizace performitivitou, postmoderní věda jako vyhledávání nestabilit, postmoderní myšlení v sociálních vědách)

Učebnice: Fajkus, B.: Filosofie a metodologie vědy. Praha. Academia 2005

Doporučená odborná literatura

Feyerabend, P.K.: Rozprava proti metodě. Praha. Aurora 2001

Foucault, M.: Archeologie vědění. Praha. Herrman a synové, 2002.

Husserl, E.: Krize evropských věd a transcendentální fenomenologie. Praha. Academia. 1996

Lyotard, J.-F.: O postmodernismu. Praha. FÚ AV ČR, 1993

Ochraňa, F.: Nový duch vědy Gastona Bachelarda. In: Filosofický časopis. Praha. Academia. 2/1998, ročník 46, s. 203-213

Popper, K.: Logika vědeckého zkoumání. Praha. OIKOMYMH 1997

Prigogine, Y.-Stengersová, I.: Řád z chaosu. Praha. Mladá fronta 2001

Wittgenstein, L.: Tractatus logico-philosophicus. Bratislava. Kaligram 2003

Požadavky na zkoušku

Zkouška se skládá ze dvou částí:

1. **Písemného projektu.** Jeho obsahem je zpracování zámyslu disertace (objekt zkoumání, předmět zkoumání, výzkumné cíle, zvolená, resp. předpokládaná

metodologie, předpokládané metody vědecké práce, hypotéza, očekávané přínosy pro teorii a praxi). Podrobné metodické odkazy na zpracování projektu viz přednášky.

2. **Ústní část.** Ta se skládá z *obhajoby projektu*, kde student v rozpravě zdůvodňuje svůj přístup. Diskuse je vedena v rozsahu přednášené a nastudované látky s ohledem na použitou metodologii a metody vědecké práce při zpracování projektu. a z *řízené rozpravy*. Její podstatou je schopnost studenta tvořivě reagovat na dotazy učitele v rozsahu přednášených metodologických problémů, které se vztahují ke zpracovanému projektu.

Hodnotí se: úroveň zpracování projektu a tvořivé zvládnutí problémů filosofie a metodologie vědy v rozsahu přednášené a prostudované látky.